

HRAÇ NORŞEN

Zaralı Verjin Hosikyan ile Sivas-Suşehri'ne bağlı Pürk (bugün Yeşilyayla) köyünden Suren Norşen'in oğludur. 1935'te Zara'da dünyaya geldi. Çocukluğu boyunca babaannesi Ağavni Norşen'den aile hikâyelerini dinleyerek büyüdü. Demircilik yapan babası, askerliğini tamamladıktan sonra Zara'da iş bulamayınca, aile, bir Alevi köyü olan Becekli'ye yerleşti ve Hraç Norşen'in Gazi İlkokulu'ndaki öğrenimi yarıda kaldı. Becekli'de geçen yılların ardından, Norşen ailesi 1948'de Zara'ya döndü, iki yıl sonra da İstanbul'un yolunu tuttu.

İstanbul'da çinicilikten demirciliğe, tamircilikten şoförlüğe pek çok işte çalıştı. 1961'de Verjin Kapu (Kapuloyan) ile evlendi. 1964'te işçi olarak gittiği Avusturya'da iki erkek çocukları oldu. Tuğlacılık, oto tamirciliği ve satıcılığı gibi işlerle uğraştıktan sonra yirmi bir yıl kamyon şoförlüğü yaptı ve 1996'da emekli oldu. Halen Viyana'da yaşıyor.

u s u l g e r e ğ i

Metinde çeşitli kavramlarla ilgili dipnotlar tarafımızca eklendi.

Türkçe olmayan sözcükler *italik* dizildi.

Türkçe yazımda Ömer Asım Aksoy'un

Ana Yazım Kılavuzu (Epsilon Yay.) temel alındı,

Necmiye Alpay'ın *Türkçe Sorunları Kılavuzu*'ndan (Metis Yay.)

yardımcı kaynak olarak yararlanıldı.

y a y ı n c ı n ı n n o t u

ÇİLELİ AĞAVNİ

A r a s Y a y ı n c ı l ı k

İstiklal Caddesi, Hıdivyal Palas 231/Z.

34430 Tünel, Beyoğlu-İstanbul

Tel: (0212) 252 65 18 - 243 06 02

Fax: (0212) 252 65 19

info@arasyayincilik.com

www.arasyayincilik.com

ARAS - 106

Hraç Norşen

Çileli Ağavni

Yayına Hazırlayan

Rober Koptaş

Kapak Tasarımı

Mehmet Sinan Niyazioğlu

Kapak Resmi

Jean Janssem

(Hovhannes Semerciyan, d. 1920, Sölöz-Bursa)

Adam, kadın ve çocuk. 2001. 130x162 (detay)

© 2009, Aras Yayıncılık

ISBN 978-605-5753-06-1

Baskı

Sena Ofset

2. Matbaacılar Sitesi 4NB7-9-11 Topkapı-İstanbul

Tel: (212) 613 03 21

Birinci Baskı: Ekim 2009, İstanbul

İkinci Baskı: Şubat 2011, İstanbul

ÇİLELİ AĞAVNİ

ANLATI

HRAÇ NORŞEN

*Babaannemin anlattıklarını ilk dinlediğimde küçücük
bir çocuktum. Onun hayat hikâyesini, köyü Pürk'ü,
ailemin hiç tanımadığım fertlerine dair hatıralarını,
her birinin yaşadığı acı olayları, yıllar yılı
hiç bıkmadan dinledim. Burada anlattıklarım,
ondan duyduklarımdır. Onları hikâye etmeye
çalışırken, kulağımdan sesi hiç eksik olmadı.
Kimi zaman bazı isimleri veya tarihleri
hatırlayamadığım olmuştur, ama olayları
olduğu gibi vermeye çalıştım.
Bu kitabı, yaşadıklarının, çektiği çilelerin bilinmesini,
duyulmasını çok isteyen babaanneme olan
borcumu ödemek için yazdım.*

Hraç Norşen

Ağavni aynanın karşısına geçti. Uzun sarı saçlarını bir sağa bir sola salladı, kendini uzun uzun süzdü. Genç bir kız olmuştu artık, içi içine sığmıyordu. Mavi gözleri, gözbebeklerinin siyah hareleri güzelliğine güzellik katıyor, onu sevinçten deliye döndürüyordu.

Ağavni'nin öğretmen olmak istediğini cümle âlem bilirdi. Hayaline ulaşmasına sadece bir yıl kalmıştı ve çok sabırsızlanıyordu. Okulda, öğretmenleri tarafından akıllı başında, zeki bir kız olarak görülüp seviliyordu. Hatta bazı hocaları, işleri çok olduğu zaman sınıfı Ağavni'ye teslim eder, o da heyecanla, ama kırk yıllık öğretmenmiş gibi olgunlukla derse devam ederdi.

Babası Minas'ı hayal meyal hatırlıyordu, çünkü o daha altı yaşındayken amansız bir hastalığa yakalanmış, Ağavni'yi annesiyle yalnız bırakmıştı. Annesine Oski derlerdi, adı gibi altın* kalpli, tertemiz bir karaktere sahip, çalışkan bir kadındı.

Bütün hayatını adadığı biricik kızının iyi yetişmesi için yapmayacağı şey yoktu. Ağavni'nin yüzü biraz asılsa hemen derdini sorar, çare düşünür ve onu sevip okşayarak moralini düzeltmeye çalışırdı. Kırkına daha yeni basmıştı.

* *Vosgi* (*Oski*): (Erm.) Altın.

Ağavni'den önce doğan iki çocuğunu kaybedince bütün sevgisini kızına vermişti. Parlak tenli, kocaman kara gözleri olan, gösterişli, güzel bir kadındı. Bazen kendi kendine dalıp gider, Ağavni'nin babasına ne kadar benzediğini düşünüp şaşardı. Ağavni'nin sarı saçlı, mavi gözlü güzelliğiyle kendi esmerliği birbirinden o kadar ayrıydı ki.

Kocasının ölümünden sonra Oski'nin bir sürü talibi çıkmıştı ama o bir erkeği hayatına sokmayı hiç düşünmemiş, kızıyla sürdürdüğü sakin hayatı yeni bir evliliğe tercih etmişti.

Suşehri'nin en güzel, en temiz, en bereketli köyünde, Pürk'te yaşıyorlardı. Civar köylüler Pürk'e "küçük, güzel şehir" derlerdi. Alçak sıradağların ortasına kurulmuş, küçük ormanları, bağları, bahçeleriyle isim yapmış, canlı, neşeli, mutlu insanların barındığı bir köydü Pürk. Yaz gelince bir başka güzelleşirdi. Bahçelerde çiçekler rengârenk açar, bağlardaki çeşit çeşit üzümler, meyveler ve onların kokuları köy ahalisinin içini sevinçle doldururdu.

Orta yerinden geçen küçük dere köye can veriyordu. Suyun iki yanındaki bağ ve bahçeler doğa eliyle yaratılmış bir cenneti andırıyordu. Birkaç yerde küçük köprüler vardı. Bu köprülerden biri Pürklülerin gözbebeği idi. Yapımı için en iyi ustalar bir araya gelmiş, her biri bütün hünerini, maharetini, yeteneklerini dökmüş, ortaya, insanın bakmaya doyamadığı bir sanat eseri çıkmıştı. Köprüyü geçip tepeye çıkan yolu takip edince, sırtını tepeye vermiş eski kiliseye varılıyordu. Taş kilise, eskilerden gelen heybetiyle her daim ziyaretçisini beklerdi.

Pürk'te iki yüz yirmi hane yaşıyordu: Yüz yetmiş hane Ermeni, otuz hane Müslüman, yirmi hane Alevi... Pürklü Ermeniler çok az Türkçe bilirdi, komşularıyla iyi Erme-

nice konuşurdu. Ancak tahsilli Ermeniler güzel Türkçe bilir, okuyup yazabilirlerdi.

Köy dört mevsimi de yaşardı. Kışın diz boyu kar yağar, komşular küreklerle birbirlerinin kapısında, bacasında biriken karı küreyip temizlerdi. İlkbaharda karlar eriyince, köyün ortasından geçen küçük dere koca bir ırmak olur, bahçeler, bağlar suların istilasına uğrar, köylüler el ele vererek, bahçeleri zarar görmesin diye tahta kalaslardan bentler yaparlardı. Baskını yılın bereketli geçeceğine işaret saydıklarından, şikâyetçi olmazlardı. Yaz geldiğinde ise Pürk sanki bir yalancı cennet olurdu. Dallardaki meyvelerden yayılan güzel kokular kuş civıltılarına karışır, insanın içini huzurla doldururdu. Yaşlı kadınlar kazan kazan pestil, pekmez kaynatır, elmaları, armutları dörde bölüp bacada kurutur, kışlık erzak için büyük bir şevkle çalışıp didinirlerdi.

Oski'nin küçük evi, süslü köprüden geçtikten sonra, sağ tarafta, hafif meyilli bayırın üzerine kurulmuş güzel ve bakımlı bir evdi. Kocası öldükten sonra büyük evini satmış, bu küçük yeri almıştı. Para kazanabilmek için halı dokuyor, geriye kalan zamanını da bahçesinde geçiriyordu. Çevresinde hısım akraba çoktu, ama o kıızıyla olmayı sever, evde olduğu zaman tezgâhının başından kalkmak bilmezdi. Kilim dokumak daha hızlı ve kazançlıydı ama o el emeği göz nuru halılar dokumayı tercih ederdi.

Kuyumcu dükkânları, terziler, demirciler köye hayat veriyordu. Bilhassa manifaturacılar sokağı her daim hareketliydi, civar köylerden gelen müşterileri hiç eksik olmazdı. Havalar güzel olduğunda, satıcılar çeşit çeşit, renk renk kumaş toplarını dükkânlarının önündeki tezgâhlara sıralar, desenli pazenler, ipekliler, kadifeler pırıl pırıl pa-

rıldardı. Köye yolu düşenler bu sokağa uğramadan yapamazlardı. İstanbul'dan gelmiş yeni elbise modelleri kadınları adeta büyüler, gözlerini kıyafetlerden ayıramaz, seyre doyamazlardı.

Pürk'te perşembe günleri pazar kurulur, o küçük köy, cıvıl cıvıl, kalabalık bir şehir görünümü alırdı. Pazar meydanına civar köylerden insanlar dolar, yayan, atlı, eşekli bir sürü insan, mallarını satmak için pazara getirirlerdi. Demirciler, bakırcılar, manifaturacılar, kitapçılar, sırtlarında süslü kaplarıyla şerbetçiler... Kalaycılar pazarın ortasında tezgâhlarını kurar, ocaklarını yakar, müşterilerinin getirdiği bakır tasları, kazanları, tepsileri kalaylar, içlerine biraz kum, biraz su koyarak ve bir bezle ovarak parlatırlardı.

Manifaturacılar sokağı okul yolu üzerindeydi. Diğer genç kızlar gibi Ağavni de, o sokaktan geçerken kumaş topları önünde durmadan yapamazdı. Okul dönüşü, tezgâhlar arasındaki beyaz bir elbiseye heyecanla bakakaldığı bir gün, yanında birden, sakın sakın durup kendisine bakan bir adam fark etti. Uzunca boylu, tertemiz giyinmiş, otuz yaş civarında, elinde modaya uygun bir baston, başında şık bir hasır şapka... O yörede erkeklerin büyük çoğunluğu başlarına fes takar, fesin uzunca püskülünü başlarının üzerine bırakır, bellerine kuşak sarar, kuşağın içine kama veya hançer sokarlardı. Fakat bu adam İstanbul modasına uygun giyinmişti. Sarışındı, gözleri yeşile çalıyordu. Ağavni'ye iyice yaklaşıp gözlerinin içine bakınca, genç kız daha önce hiç hissetmediği bir heyecan duydu, kalbi küt küt atmaya başladı. Yine de adamın gözlerine bakmaktan kendini alamadı. Birden ürperdi, elindeki ki-

tapları sıkıca tuttu, bir kez daha dönüp adama baktıktan sonra hızlı adımlarla evinin yolunu tuttu. İçinde tatlı bir meltem esmişti; adamı yıllardır tanıyormuş da, bir zaman sonra tekrar karşılaşmışlar gibi hissetmişti.

Akranı olan delikanlıların peşine düşmesi Ağavni'nin yabancı olduğu bir şey değildi. Hatta onun için kavgaya tutuşanlar bile olmuştu ama o, dersleri ve öğretmenlik hayatından başka bir şeyle ilgilenmezdi.

Yoluna devam etti. Hayal mi görmüştü acaba? Bir ara geri dönüp baktı ve adamın kendisini takip ettiğini gördü. Bu Ağavni'nin hem hoşuna gitti hem de onu korkuttu. Kimdi bu adam? Onu neden takip ediyordu? Hızlandı, köprüyü koşar adım geçti, bahçelerin arasından ilerleyerek adamı atlattı. Telaşla evin önüne geldi, etrafa bir göz attıktan sonra içeri girdi. Tezgâhı başındaki annesiyle hiç ilgilenmeden doğru odaya çıktı. Kızının telaşlı halinin farkına varan Oski tezgâhından kalktı, odanın yarı açık kapısından süzüldü. Ağavni'nin bir köşeye büzülüp sessizce oturduğunu gören annesi hemen yanına oturdu, kolunu kızının omzuna attı.

“Ne oldu benim bir tanem, benim tatlı kızım, hadi anlat bakayım, okulda bir tatsızlık mı oldu? Biri rahatsız mı etti seni, niçin üzülüyorsun?”

Ağavni cevap vermedi, sessizce oturmaya devam etti. Oski biraz üsteledi, tatlı tatlı sordu, olmadı... Ses tonunu biraz sertleştirdi ama Ağavni hiç konuşmadan omuz silkemekle yetindi.

Oski, kızının artık ufak bir bebek olmadığını, genç kızlık çağının eşğine kadar geldiğini o anda fark etti, birdenbire kendini yalnız hissetti.

Ağavni günlerdir odadan dışarı çıkmıyordu. Saatlerce düşünüyor, annesiyle yemek yerken çoğu zaman tek kelime etmiyordu. Oski olan bitenin farkındaydı. Bir süre sabrettikten sonra, bir gün doğruca kızının yanına gitti. Ağavni sedirin üstüne hareketsiz uzanmıştı.

“Benim tatlı kızım, senin derdin benim de derdim sayılır. Ne olup bittiğini hemen şurada anlat ki, beni de meraktan kurtar. Ben senin ananım, seni can kulağıyla dinleyeceğim.”

Ağavni sedirden kalktı, Bir süre kararsızca ayakta dikildikten sonra odayı arşınlamaya başladı.

“Bir şey yok anne.”

“Var, var... Doğruyu söyle, bana her şeyi anlat.”

Ağavni dayanamadı. Birden, ağlayarak annesine koşup sarıldı.

Oski kızının saçlarını okşayıp, “Ağla kızım ağla, açılırsın, içini boşalt” diyerek onu teskin etmeye çalıştı.

Ağavni biraz sakinleşince, her şeyi bir bir anlattı. Gözyaşlarını elleriyle silerek, uzun boylu, yeşil gözlü, şık giyimli, hasır şapkalı adamı anlattı.

“Peşimden ayrılmıyor. Sabah okula giderken, akşam eve dönerken arkamdan eksik olmuyor. Bana hep tatlı şeyler söylüyor, ‘evleneceğim seninle!’ diyor.”

Oski şaşırmıştı. Bir süre ne diyeceğini bilemedi. “Peki sen ne diyorsun, adam hoşuna gitti mi?” diye sorarak kızının ağzını aradı.

Ağavni susup başını yere eğdi, gözlerini bir noktaya dikip öylece kaldı.

“Sen deli misin kızım! Daha on altı yaşındasın, okulun ne olacak? Şurada bir senen var, öğretmen olma hayalin ne olacak?”

Ağavni hiç cevap vermedi.
Oski meraklanmıştı.
Kimdi bu adam?

Oski ne yapıp edip bu yabancıyı bulacaktı. Kızını rahat bırakmasını isteyecek, gerekirse zor kullanacaktı. Onun ne yaman kadın olduğunu herkes bilirdi! Odadan çıktı, tezgâhının başına geçti, sinirli sinirli çalışmaya başladı. Tarağını hızla çekip iterek mekiği bir sağa bir sola çekmeye başladı. Zihni hiç rahat değildi, hırsını tezgâhın pedal-larından alırcasına kuvvetle, hışımla çalışıyordu.

Kocasını düşündü bir kez daha. On yıl ne çabuk geçmişti. Bir ara gözleri pencereden dışarı kaydı, kilisenin çan kulesini gördü, acı acı çalan çanın sesine kulak verdi. Kocasını Minas'ın ölümü, cenaze günü, gözlerinin önünde canlandı. Kilise ağzına kadar doluydu, tabut kilisenin ortasında sessizce yatıyor, herkes ağlıyordu. Ağavni ise Hayguhi teyzesinin elini sıkı sıkı tutmuş, olan bitene, etrafına boş gözlerle bakıp duruyordu. Ne acılı günlerdi ya Rabbi, seneler nasıl da geçmişti... Küçük Ağavni, genç bir kız olmuş, üstelik birine gönül bile vermişti.

Oski, temiz giyimli gencin adının Avedis Norşen olduğunu çabucak öğrendi. Ovagem'in, namı diğer Ovsen Ağa'nın oğluydu, İstanbul'dan, yaşlı babasını ziyarete gelmişti. Öğretmendi. Daha önce çok bahsedilmişti ondan. Hapse mahkûm olduğunu, daha sonra afla kurtulduğunu biliyorlardı.

Yaşlı Ovagem Ağa Pürklü değildi. Uzun yıllar önce birkaç aile birlikte gelip Pürk'e yerleşmişlerdi. Ovagem Ağa daima içini çekerek, gizli bir gururla, "Erzurum'daki Norşen köyünü biz kurmuştuk; babalarımız, dedelerimiz

kurmuşlardı” derdi. Köye Kürtlerin gelip yerleşmesiyle Norşen’de kavgalar ve nizalaşmalar başlamış, bir kısım Ermeni, olan bitenden illallah edip Pürk’e yerleşmişti.

Ovagem Ağa yetmiş çoktan geçmişti. Bembeyaz saçları, el yapımı piposunun dumanından sapsarı olmuş palabıyıklarıyla tatlı bir ihtiyardı. Eskiden hali vakti yerinde bir tüccardı ama artık yorulmuştu, bağı bahçesiyle avunuyordu. Çok şey görmüş, çok şey geçirmiş, çok mücadele etmişti; artık bir tek oğlu için yaşıyordu. Kilisede daima onun için dua eder, arkadaşlarıyla sohbet ederken, “İyice yaşlandım, belki gelecek seneye kısmet olmaz, şunu hele bir eversem, artık ölsem de gam yemem!” derdi.

Bir Avedis’i kalmıştı. Devrimciliğe merak saran büyük oğlunu silahlı çatışmada kaybetmiş, kızı dört yaşındayken hastalanıp ölmüş, karısı Nıvart ise beş yıl önce öte dünyaya göçüp gitmişti. İşte bu yüzden, Avedis’in üzerine titriyordu. Onu İstanbul’a göndermiş, okutmuştu. Oğlunun geleceği günü dört gözle bekler, kilisede onun için mum yakar, dualar ederdi.

Avedis’in köye gelişi Ovagem Ağa’yı bayram sevincine boğuyordu. İki dirhem bir çekirdek giyininip fesini takıyor, elinde bastonuyla kendini dışarı atıp, karşılaştığı herkesle neşe içinde sohbet ediyor, her gördüğüne oğlunun geldiğini müjdeliyordu: “Allah’ım, sana çok şükür, bu sene de oğlumu gördüm.”

Avedis İstanbul'a dönmesine birkaç gün kala Ağavni'yi görünce vurgun yemişti adeta. Ona karşı içinde uyanan hisleri hiçbir kadına karşı duymamıştı. Manifaturacı dükkânının önündeki o bir çift kocaman mavi gözü unutamıyordu. Yıllardır izini sürdüğü büyük aşkı gökte ararken yerde bulmuş gibi hissediyordu kendini.

Ağavni okul dönüşü, aceleci adımlarla evine giderken durmadan arkasına bakıyordu. Yabancıнын kendisini takip ettiğini hissediyor, bir yandan korkuyor, bir yandan da içi heyecanla ürperiyordu. Bir köşeyi dönmüştü ki Avedis birden karşısına çıkıp sıkıca bileğine sarıldı:

“Adım Avedis Norşen. Ovagem Ağa'nın oğluyum. Benden kaçma, sana bir zararım dokunmaz. Seni tanımak istiyorum. Öğretmenlik yapıyorum, İstanbul'dan geldim. Duyduğuma göre sen de öğretmen olmak istiyormuşsun.”

Ağavni neye uğradığını şaşırıldı. Yanakları utancından yanmaya, elleri titremeye başlamıştı; dizlerinin bağı çözülüyordu. Boğulacak gibiydi. Hiç sesini çıkarmadan başını öne eğip Avedis'in söylediklerini dinlemeye devam etti.

“İstanbul'daki hayatımdan usandım. Bizim burası cennet gibi. Ben çok şehir, kasaba gördüm ama hiçbir yerde böyle köy göremezsin. Pürk'ten güzeli yok; karar verdim, köyümüze yerleşeceğim.”

Ağavni başını kaldırdı. Göz göze geldiklerinde Avedis' in gözlerinin derinliklerine baktı. Kitapları saran kollardan biri biraz gevşeyince Avedis bundan istifade edip Ağavni'nin sol elini avcuna aldı. Ağavni elini hızla çekti, tatlı tatlı gülümsedi; çevresine bakıp oradan uzaklaştı. Avedis arkasından, "Yarın burada, aynı saatte!" diye seslendi.

Ağavni'nin eline ilk defa erkek eli değmişti. Köşesine çekilip saatlerce tatlı hayallere dalıyor, ne olursa olsun okulu bitireceğine dair kendi kendine söz verdiğini anımsıyor, gelecekte, Avedis'le birlikte öğretmenlik yapabilecekleri için seviniyordu. Geceleri onu rüyalarında görüyordu, birini sevmek böyle bir şeydi demek.

O günden sonra birbirlerini görmeden yapamaz oldular. Gözlerden irak, bağların, bahçelerin arasından geçen köprüden aşağılara, köyün dışına, ırmağın akışı istikametine doğru yürüyüp, suyun kenarındaki "sessiz bağlar" denen yerden geçen dar patika yolda buluşur, el ele, patikanın sonundaki sahihsiz evin bahçesine kadar giderlerdi. Orada tatlı bir hasbıhale dalar, gelecekte kendilerini neyin beklediğini konuşurlardı. Avedis, evlenince bir düzine çocukları olmasını istediğini söylerdi, Ağavni bazen onun arzusunu paylaşır, bazen de gülümseyerek karşı çıkardı. Saatlerin nasıl geçtiğini anlayamazlardı.

Avedis sarılıp ilk defa dudaklarından öptüğünde Ağavni'nin heyecandan bütün vücudu titredi. Avedis'in olgun bir erkek olduğunu anlıyor, kendisini ondan mümkün olduğunca uzak tutmaya gayret ediyordu. Yine de, hiçbir şey aralarındaki çekimin önüne geçemiyordu. Bir saat onlara bir dakika gibi geliyor, son bir öpücükten sonra Ağav-